The Greek Review of Social Research

Vol 23 (1975)

23 A'

Ο ρόλος της γεωργίας εις την περιφερειακήν ανάπτυξιν

Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου

doi: [10.12681/grsr.488](https://doi.org/10.12681/grsr.488)

Copyright © 1975, Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Παπαγεωργίου Κ. (1975). Ο ρόλος της γεωργίας εις την περιφερειακήν ανάπτυξιν. *The Greek Review of Social Research*, 23, 166–171. <https://doi.org/10.12681/grsr.488>

ὁ ρόλος τῆς γεωργίας εἰς τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν

τοῦ
Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου

Διδάκτορος Πανεπιστημίου Ὁξφόρδης
Ἐπιστημονικοῦ Συνεργάτου
τοῦ ΕΚΚΕ

Τὰ πρῶτα μέτρα διὰ τὴν διαφορετικὴν μεταχείρισιν τῶν περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεώς των, ἐλήφθησαν πρὸ δύο περίπου δεκαετιῶν. Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη τὰ μέτρα αὐτὰ ἐσυστηματοποιοῦντο βαθμιαίως, μολοντί μέχρι σήμερον δὲν ἔχει ἐφαρμοσθῇ πολιτικὴ περιφερειακῆς ἀναπτύξεως.

Αἱ πλέον πρόσφατοι βελτιώσεις ἀνεφέροντο εἰς τὴν διάκρισιν ζωνῶν ἀναπτύξεως καὶ εἰς τὴν καθιέρωσιν κινήτρων προσελκύσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ τουρισμοῦ εἰς τὰς ἐν λόγῳ ζώνας. Τὰ κίνητρα αὐτὰ ὠρίσθησαν εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὴν δυνατότητα προσελκύσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ τουρισμοῦ ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ ζωνῶν.

Οἱ ἐπὶ μέρους ὅμως τομεῖς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἀλληλεξαρτῶνται εἰς σημαντικὸν βαθμόν. Ἐνεκα τούτου, αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν προώθησιν τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως θὰ εἶναι πλέον ἀποτελεσματικαὶ ἂν τὰ θεσπιζόμενα κίνητρα εἶναι σύνθετα, ἥτοι ἂν καλύπτουν τοὺς βασικοὺς τοῦλάχιστον τομεῖς τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν διαμερισμάτων.

Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον ἐξετάζεται μόνον μικρὸν μέρος τοῦ σημαντικοῦ τούτου θέματος, ἥτοι ἡ ἀπουσία ἐκ τῶν θεσπισθέντων μέτρων περιφερειακῆς ἀναπτύξεως κινήτρων διὰ τὸν γεωργικὸν τομεῖ, τὰ ὁποῖα νὰ διαφοροποιῶνται κατὰ περιφέρειαν. Ἡ σημασία τῆς ἀπουσίας τοιούτων κινήτρων καθίσταται οὐσιώδης ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ γεωργικὸς τομεὺς εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας ζώνας.

α) βιομηχανία καὶ τουρισμός

Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ προσελκύσεως βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων, οἱ 52 νομοὶ τῆς χώρας κατατάσσονται εἰς ζώνας (χάρται 1 καὶ 2). Αἱ ζῶναι αὗται δίδουν εἰκόνα ἐκπληκτικῶς ὁμοιάζουσαν πρὸς τὸ ἀπλοποιημένον σχέδιον ὁμοκέντρων κύκλων τοῦ Von Thünen. Ἐλαφρὰ παρέκκλισις ἐκ τῆς τυπικῆς περιπτώσεως παρουσιάζεται λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται δημιουργοῦσα ἰδίως ὁμοκέντρους ζώνας. Ἡ εἰκὼν αὕτη δεικνύει ὅτι τὰ ληφθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν μέτρα δὲν ἐπηρέασαν τὴν προτίμησιν τῶν βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων δι' ἐγκαταστάσιν εἰς τὴν Πρωτεύουσαν ἢ περὶ αὐτῆς.

Ἄνευ οἰωνδῆποτε κινήτρων, αἱ βιομηχανικαὶ δραστηριότητες ἐγκαθίστανται εἰς τὰς περιμετρικὰς ζώνας εἴτε διότι αἱ ζῶναι αὗται παράγουν βιομηχανικὰς πρώτας ὕλας εἴτε διότι ὑπάρχει εἰς αὐτάς προσφορὰ ἐργασίας εἰς χαμηλὸν κόστος. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν συμφέρει εἰς τὴν βιομηχανικὴν μονάδα νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸν τόπον παραγωγῆς τῶν πρώτων ὕλων, ὅταν ἐκ μεγάλου ὄγκου πρώτων ὕλων παράγεται μικρὸς ὄγκος τελικοῦ προϊόντος, ὅποτε

ΧΑΡΤΗΣ 1. Περιοχαὶ κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν

ΧΑΡΤΗΣ 2. Περιοχαὶ κινήτρων διὰ τὸν τουρισμὸν

ἐπιτυγχάνονται οἰκονομίαι εἰς τὰς δαπάνας μεταφορᾶς. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, χωροταξικῶς ἀδέσμευτοι βιομηχανίαι θὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς περιμετρικὴν ζώνην ἐὰν ἡ ἐπιτυγχανομένη οἰκονομία εἰς τὰς δαπάνας ἐργασίας ὑπερκαλύπτῃ τὰς τυχόν ἡδξημένας δαπάνας μεταφορᾶς καὶ τὰς λοιπὰς δαπάνας τὰς ὁποίας συνεπάγεται ἡ ἀπόστασις ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Εἶναι προφανές ὅτι ἐὰν τὰ συγκριτικὰ αὐτὰ πλεονεκτήματα παρουσιάζωνται καὶ εἰς περιοχὰς πλησιεστέρας πρὸς τὴν ἀγοράν, οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ ἐπιλέγῃ ἡ βιομηχανία πλεόν ἀπομακρυσμένης περιοχᾶς.

Στόχος τῶν ἐκάστοτε θεσπιζομένων κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν εἶναι ἡ ἐξουδετέρωσις ἢ ἀκόμη ἡ ἀντιστροφή τῆς παρατηρουμένης τάσεως ἐγκαταστάσεως τῶν μονάδων τῆς περὶ τὴν Πρωτεύουσαν. Ἡ τάσις αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ζῇ τὸ 30% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ ἐκεῖ παράγεται τὸ 50% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος. Οὐδεμία συνεπὲς ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν τελικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων θὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν μεγάλην καὶ συγκριτικῶς ἐνημεροῦσαν αὐτὴν ἀγο-

ράν. Ὅσον συνεπὲς μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἀπόστασις τῆς περιοχῆς ἐγκαταστάσεως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, τόσον τὸ μεταφορικὸν κόστος εἶναι ὑψηλότερον. Δυσχέρεαι ὁμοῦ ἄλλης φύσεως ἀντιμετωπίζονται ὡσαύτως μὲ τὴν αὐξήσιν τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὅπως εἰς τὴν ἐξεύρεσιν εἰδικευμένων προσωπικοῦ. Τὸ εἰς Ἀθήνας ἐγκατεστημένον εἰδικευμένον προσωπικὸν δυσχερῶς θὰ πεισθῇ νὰ μετακινήθῃ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις, διότι ἡ διαμονὴ εἰς τὰς Ἀθήνας συνδέεται μὲ ἀριθμὸν μὴ οἰκονομικῆς φύσεως ὠφελημάτων.

Συνεπεία τῶν κινήτρων, ὁρισμέναι χωροταξικῶς ἀδέσμευτοι βιομηχανίαι, διὰ τὰ προϊόντα τῶν ὁποίων τὸ ἡδξημένον κόστος (λόγῳ τοῦ ὑψηλοτέρου μεταφορικῶν κόστους καὶ τῶν ἡδξημένων ἀποδοχῶν τοῦ εἰδικευμένου προσωπικοῦ) ὑπερκαλύπτεται ὑπὸ τῶν κινήτρων καὶ τῶν οἰωνόποτε ἐτέρων ὠφελημάτων (π.χ. χαμηλότερων ἡμερομισθίων ἐπιτοπίως ἐξευρισκομένης ἐργασίας), θὰ ἀποκλίνουν πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν ζωνῶν Γ καὶ Δ δι' ἐγκατάστασιν. Ἐὰν δὲ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ πρόσθετα κίνητρα πρὸς ἐγκατάστασιν ἐντὸς τῶν ὁρισθεῶν πλησίον τῶν ἐπαρχιακῶν ἀστικῶν κέντρων βιομηχανικῶν πε-

ριοχῶν, εἶναι δυνατόν νά ἀναμένεται ὅτι, ἐφ' ὅσον αἱ βιομηχανικαί περιοχαί ἐτοιμασθοῦν ἐντὸς συντόμου χρόνου νά δεχθοῦν βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις, θά σχηματισθοῦν οἱ πρῶτοι ἐπαρχιακοὶ βιομηχανικοὶ πυρῆνες. Διὰ τὰς τουριστικὰς δραστηριότητας, ἡ διασπορά τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται εἰς σημαντικὸν βαθμὸν ἐκ τῶν φυσικῶν πόρων καὶ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, ὑπάρχουν ἐπίσης ἀρκεταὶ δυνατότητες.

β) ὁ γεωργικὸς τομεὺς

Ὁ ρόλος τῆς γεωργίας εἰς τὴν προσπάθειαν ὀρθολογικῆς κατανομῆς τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸν ὥρουν πρέπει νά μελετηθῇ μετὰ προσοχῆς καὶ νά ἐξετασθῇ ὑπὸ δύο ἀπόψεως. Ἡ ὀρθολογικὴ κατανομὴ εἶναι δυνατόν νά νοηθῇ ἐντὸς τοῦ τομέως. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ γεωργικὸς τομεὺς ἐξετάζεται αὐτοτελῶς, ἡ δὲ κατανομὴ τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων εἰς τὸν ὥρον ἀκολουθεῖ τὰ συγκριτικὰ πλεονεκτήματα ὡς συνάγονται ἐκ τῆς διαθέσιμου ἐκτάσεως, τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος, τοῦ μεταφορικοῦ κόστους, κτλ. Ἡ ὀρθολογικότης εἰς τὴν κατανομὴν τῶν δραστηριοτήτων διὰ τοῦ τρόπου τοῦτον ὁδηγεῖ εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἄριστον ἀξιοποίησιν τῶν γεωργικῶν πόρων τοῦ ἐθνικοῦ χώρου. Ἐκαστον τμήμα τοῦ ἐθνικοῦ χώρου ἀποδίδεται εἰς τὴν προσφορῶντα δι' αὐτὸ γεωργικὴν χρῆσιν. Ὡς εἶναι ὅμως ἐπόμενον, τὸ σύστημα τοῦτο τὸν ὀρθολογισμόν δυνατόν νά καταλήξῃ εἰς ἀποτέλεσμα μὴ ἐπιθυμῶν. Εἶναι π.χ. δυνατόν νά ὑποδείξῃ τὴν ἐγκατάλειψιν περιοχῶν αἱ ὁποῖαι, ὡς γεωργικαί, εἶναι κατὰ τὸν ὀριακοῦ, ἐνῶ πρόχειρ ἡ διατήρησις καὶ ἀνάπτυξις τῶν πρὸς ἐξυπηρέτησιν εὐρυτέρων ἐθνικῶν, κοινωνικῶν ἢ οἰκονομικῶν συμφερόντων.

Ἐάν ληφθῇ ὁ χώρος ὡς πρωταρχικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν ὀρθολογικὴν κατανομὴν τῆς ἀναπτύξεως, τότε ἡ σημασία τοῦ τομέως καὶ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ κατανομῆς τῶν δραστηριοτήτων καθίσταται δευτερεύουσα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐξετάζεται πλεὺν ἢ ἀνταγωνιστικῇ θέσει ἐκάστον τομέως πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου χώρου μίᾳς περιφερείας, π.χ. ἐνὸς διαμερίσματος, ἀφοῦ πρῶτον ὀρίσθωσιν οἱ βασικοὶ στόχοι ἐξισορροπήσεως εἰσοδήματος, εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως, κτλ. Εἰς τὸ περιωρισμένον τοῦτο πλαίσιον, εἰς τομεῖς, π.χ. ὁ γεωργικὸς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐλάχιστα ἀνταγωνιστικός, συγκρινόμενος μὲ τοὺς ἀντιστοιχοῦς τομεῖς τῶν ἄλλων διαμερισμάτων, δυνατόν νά ἀποτελῇ τὸν πλεόν ἀνταγωνιστικὸν τομέα, ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τοῦ ἰδίου διαμερίσματος, π.χ. τὴν βιομηχανίαν ἢ τὸν τουρισμόν, κτλ. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ὁ γεωργικὸς τομεὺς θά ἀποτελῇ καὶ τὸν ἐνδεδειγμένον πρὸς ἀνάπτυξιν. Ἐφ' ὅσον τοῦτο συμβαίνει, ἡ ἀνάγκη καθιερώσεως περιφερειακῶς διαφοροποιημένων κινήτρων διὰ τὴν

γεωργίαν καθίσταται προφανής, τὰ δὲ κίνητρα γεωργικῆς ἰσχύος διὰ τὸν γεωργικὸν τομέα ἀντιστρατεύονται ἐν γένει τὴν προσπάθειαν περιφερειακῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ τῆς συγκρούσεως μεταξὺ στόχων διαπιστῶνται καὶ ἐκ τῆς προσφότου ἐμπειρίας. Εἰδικώτερον, τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν κινήτρων αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς χοιρείου κρέατος ἀποτελοῦν εὐλῶτον παράδειγμα. Ἐν προκειμένῳ, τὰ ὄντως γενναῖα κίνητρα ἴσχυσαν ὁμοιομόρφως διὰ τὸ σύνολον τῆς χώρας. Δὲν πρέπει συνεπῶς νά ἐκπλήσῃ τὸ γεγονός ὅτι αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν ἱδρυθεῖσων συστηματικῶν μονάδων ἐγκατεστάθησαν ἔξω τῶν ζωνῶν Γ καὶ Δ, καὶ κυρίως πλησίον τῆς κυρίας ἀγορᾶς τῶν τελικῶν τῶν προϊόντων. Κατὰ τὴν περιόδον δηλαδὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐπιχειρεῖται ἡ προσθήκη βιομηχανικῶν δραστηριοτήτων εἰς τὰς κυρίας ἀγορὰς ζώνας, καθαντὸ γεωργικὰ δραστηριότητες ἐγκαταλείπουν, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τοῦ Κράτους, τὰς ζώνας αὐτὰς διὰ νά ἐγκατασταθοῦν πλησίον τοῦ κέντρου.

Ἡ ἐξήγησις δὲν εἶναι δύσκολος. Ἡ σύγχρονος χοιροτροφικὴ ἐκμετάλλευσις δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν βιομηχανικῶν μονάδων. Ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογὴν τῆς θέσεως ἐγκαταστάσεως κατατάσσεται μᾶλλον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κατευθυνομένων πρὸς τὰς πρῶτας ὕλας βιομηχανιών. Μεταξὺ τῶν κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χοιροτροφίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ χορηγίσις κτηνοτροφῶν εἰς εἰδικῶς μειωμένην τιμὴν. Αἱ ἐν λόγῳ κτηνοτροφαὶ διατίθενται ὑπὸ τῶν ἀποθηκευτικῶν κέντρων σιτηρῶν, τοῦ μεταφορικοῦ κόστους ἐπιβαρύνοντος τὸν ἀγοραστήν. Τὰ σημεία συγκεντρώσεως σιτηρῶν εἶναι δυνατόν συνεπῶς νά θεωρηθοῦν ὡς πηγὴ πρῶτων ὑλῶν. Θεθέντος ὅτι τὰ κύρια σημεία συγκεντρώσεως εὐρίσκονται ἐντὸς ἡ πλησίον τῶν περιοχῶν παραγωγῆς ἢ εἰσαγωγῆς σιτηρῶν, αἱ ὁποῖαι κυρίως εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἄξονος Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης, συνάγεται ὅτι οἱ φορεῖς τῶν μεγάλων συγχρόνων χοιροτροφικῶν ἐκμεταλλεύσεων εἰς τὴν πλειονότητά τῶν ἔχουν ὀρθολογικῶς ἐπιλέξει πρὸς ἐγκατάστασιν τὴν περιοχὴν αὐτὴν (χάρτης 3). Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀντιθετὸν πρὸς ὅλας τὰς προσπάθειας διαδόσεως τῆς ἀναπτύξεως πρὸς τὰς ἄλλας περιοχὰς καθόσον ἡ αὐτὴν περιοχὴ, ἐπὶ τοῦ ἄξονος, προσελκύει ὡσάυτως τὰς ἄλλας δραστηριότητας (βιομηχανίαν, τουρισμόν, κτλ.).

Διὰ κινήτρων ἰσχυρότων ὁμοιομόρφως δι' ὅλην τὴν χώραν, περιοχᾷ αἱ ὁποῖαι παραδοσιακῶς πλεονεκτοῦν, εἰς κάποιον βαθμὸν, εἰς τὴν παραγωγὴν ζωϊκῶν προϊόντων, καθίστανται ὀλιγώτερον ἐλκυστικαὶ διὰ τὰς δραστηριότητας αὐτὰς λόγῳ τῆς ἀποστάσεώς τῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Τοιαῦτα εἶναι αἱ κυρίως ἀγροτικαὶ περιφέρειαι, Θράκη καὶ Ἡπειρος. Ἡ Θράκη παράγει σημαντικὴν ποσότητα σιτηρῶν, ἀλλ' ἡ ἀπόστασις τῆς ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἰδίως ἐξ Ἀθηνῶν, μειώνει τὴν ἀνταγωνιστικότητά

ΧΑΡΤΗΣ 3. Σύγχρονοι χοιροτροφικαὶ μονάδες (1973)

• 500 χοιρομητρές.
Πηγή: ΑΤΕ.

τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων της, διότι παρόμοιαι ἐκμεταλλεύσεις πλησίον τῶν ἀγορῶν αὐτῶν ἐπιτυγχάνουν τὸ αὐτὸ κόστος παραγωγῆς καὶ ἐπιβαρύνονται μὲ χαμηλότερον μεταφορικὸν κόστος. Ἡ Ἡπειρος εὐρίσκεται εἰς περισσότερον μειονεκτικὴν θέσιν, διότι πλὴν τῆς ἀποστάσεως ἔχει ἀνάγκην εἰσαγωγῆς μέρους τῶν ἀναγκῶν της εἰς κτηνοτροφάς.

Συνάγεται συνεπῶς ὅτι, ἀνευ περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως τῶν κινήτρων διὰ τὴν γεωργίαν—ἐνῶ ἔχουν διαφοροποιηθῇ περιφερειακῶς τὰ κίνητρα διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμόν—, δαπανῶνται ἐθνικοὶ πόροι πρὸς μὴ ἐνδεδειγμένην ἀντικατάστασιν τοῦ παραδοσιακοῦ καὶ μᾶλλον βιωσίμου γεωργικοῦ τομέως τῶν γεωργικῶν διαμερισμάτων, ὑπὸ ἰσχυρῶς ἐπιδοτούμενων βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις εἶναι ἀμφιβόλου βιωσιμότητος.

Ἐτέρα χαρακτηριστικὴ περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν κίνητρα ἀναπτύξεως τοῦ γεωργικοῦ τομέως, στερούμενα περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως, συντείνουν εἰς τὴν διατήρησιν ἢ καὶ τὴν διεύρυνσιν τῶν περιφερειακῶν ἀνισοτήτων, εἶναι ἡ προώθησις τοῦ

θεσμοῦ τῶν ὁμαδικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Διὰ ποικίλους λόγους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαριθμῆσις δὲν θὰ ἐπιχειρηθῇ, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται ἡ γεωμορφολογία καὶ ἡ ἐπιχειρηματικότης τῶν παραγωγῶν, αἱ ἰδρυθεῖσαι ὁμαδικαὶ ἐκμεταλλεύσεις συγκλίνουν κατὰ ἓν σημαντικὸν ποσοστὸν πρὸς τὸν ἄξονα Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης (χάρτης 4). Ἡ βραχεῖα διάρκεια ἰσχύος τῶν κινήτρων δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπαρκὴς διὰ τοὺς πλεόν συντηρητικοὺς, λόγῳ τῆς περιορισμένης τῶν οἰκονομικῆς εὐελιξίας, παραγωγῶν τῶν προβληματικῶν περιοχῶν ὥστε νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν νέον θεσμόν, ὁπότε καὶ πάλιν τὰ σημαντικὰ κεφάλαια τὰ ὁποῖα διετέθησαν ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν σχετικῶς ἀνεπτυγμένων περιοχῶν.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, εἶναι δυνατόν γενικῶς νὰ λεχθῇ ὅτι κατὰ τὴν θέσπισιν κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἡ γεωργία πρέπει νὰ τυγχάνῃ τῆς αὐτῆς μὲ τοὺς ἄλλους τομεῖς μεταχειρίσεως καὶ ὅτι, ἐὰν τὰ κίνητρα διὰ τὴν γεωργίαν δὲν εἶναι περιφερειακῶς διαφοροποιημένα, οἱ στόχοι περιφερειακῆς ἀναπτύ-

ΧΑΡΤΗΣ 4. Ὅμαδικαὶ γεωργικαὶ ἐκμεταλλεύσεις ἐγκριθεῖσαι μέχρι Δεκ. 1973

Πηγή: Ὑπουργεῖον Γεωργίας.

ξως καὶ ἀναπτύξεως τομέων δυνατόν νὰ ἀνταγωνίζονται ἰσχυρῶς ἀλλήλους.

γ) ἡ ἐπίδρασις τῶν κινήτρων

Ἄς γίνη δεκτὸν ὅτι τὰ θεοπισθέντα κίνητρα διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμὸν θὰ προσελκύσουν τοιαύτας δραστηριότητας εἰς τὰς προβληματικές ζώνας. Τὸ ἐρώτημα τότε εἶναι: Θὰ εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν σταθερά καί, κυρίως, ἐπαρκής διὰ τὴν μείωσιν τῶν περιφερειακῶν διαφορῶν ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα καὶ τὰς εὐκαιρίας ἀπασχολήσεως; Μὲ ἄλλας λέξεις, θὰ εἶναι εἰς θέσιν οἱ ὑποστηριζόμενοι τομεῖς νὰ συμβάλουν ἐπαρκῶς εἰς τὴν συγκράτησιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς ἀνευ ἀντιστοιχῶς διαφοροποιημένων κινήτρων διὰ τὴν γεωργίαν; Ἡ ἀπάντησις εἶναι μᾶλλον ἀρνητικὴ διὰ πολλοὺς λόγους, σπουδαιότεροι τῶν ὁποίων θεωροῦνται:

α) Ἡ φύσις τῶν κινήτρων. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὰ κίνητρα ἀναφέρονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κεφάλαιον καὶ οὐδὲν εἰς τὴν δημιουργίαν εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως. Αἱ βιομηχαναίαι ἐντάσεως κεφαλαίου συνεπῶς ὀφελοῦνται περισσότερο ἐκ τοιοῦτων κινήτρων καὶ λογικῶς θὰ πρέπει νὰ ἀναμένεται ὅτι αὐταὶ θὰ ἐπιδιώξουν νὰ ἐπωφεληθοῦν, ἐγκαταστάμεναι εἰς τὰς ζώνας κινήτρων.

β) Ἡ ὁλλοπλαιοστικαὶ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀπασχολήσεως ἐκ τῶν βιομηχανιῶν ἐντάσεως κεφαλαίου, καὶ ἐιδικότερον τῶν εἰσαγουσῶν πρώτας ὕλας εἰς τὸ διαμέρισμα ἐγκαταστάσεως των, δὲν εἶναι σημαντικά, ἐνῶ εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι τὰ κέρδη τῶν συγκεντρώνονται εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ἢ εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

γ) Αἱ τουριστικαὶ δραστηριότητες, αἱ ὁποῖαι προβλέπεται νὰ ἀναπτυχθοῦν εἰς τὰς προβληματικές ζώνας, δὲν ἐγγυῶνται συνεχὴ ἀπασχόλησιν, διότι ἀναποφεύκτως θὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἔντονον ἐποχικότητα. Θὰ παρυστῇ συνεπῶς ἀνάγκη ἐξευρέσεως συμπληρωματικῆς ἀπασχολήσεως διὰ τοὺς ἀπασχολούμενους εἰς τὸν τουρισμὸν. Τοιαύτην ἀπασχόλησιν δύναται νὰ προσφέρῃ οὐδιστικῶς μόνον ἡ γεωργία, διότι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τὰ ὑφιστάμενα εἰς τὴν περιοχὴν ὀστικά κέντρα εἶναι μικροῦ μεγέθους καὶ δὲν παρέχουν εὐκαιρίας συμπληρωματικῆς ἀπασχολήσεως.

Ἡ καθιέρωσις κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, διαφοροποιημένων κατὰ περιφερείας ἀζώνας, θὰ ἄρῃ ὀρισμένους ἀπὸ τὰς ἀναφερθείσας ἀδυναμίας τῶν θεοπισθέντων κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμὸν. Δι' αὐτὸν θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἀξιοποίησις τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων τῶν ἐπὶ μέρους περιοχῶν, ὡς π.χ. διὰ προωθήσεως τῆς βοοτροφίας καὶ χοιροτροφίας εἰς τὴν Θράκην, τῆς αἰγοπροβατοτροφίας εἰς τὴν Ἠπειρόν, κτλ. Ὅμως, ἡ ἐνδοξία τῶν ζωνῶν ἡ διαμερισμάτων ἀναζητήσις τῶν συγκριτικῶς πλεονεκτούντων κλά-

δων ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ἐνέργεια ἀπολύτως ἀπαραίτητος δι' ὀρθολογικὴν ἀνάπτυξιν, προσκρούει εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ γνῶσιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ γεωργικοῦ τομέως. Ὁρισμένοι ἐμπειρικοὶ δεῖκται θὰ ἦσαν βεβαίως ἀνεκτοὶ βραχυχρονίως, διὰ νὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῶν ἡ διαφοροποίησις τῶν κινήτρων. Διὰ μακροχρόνιον ὅμως καὶ συνεπῆ ἀντιμετώπισιν τῶν θεμάτων ἀναπτύξεως τῶν προβληματικῶν περιοχῶν, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ μελέτη τῶν οικονομικῶν καὶ τεχνικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ γεωργικοῦ τομέως, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ βασισθῇ ὁ προγραμματισμός. Ἐπειδὴ δὲ ἀναμένεται ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ ζωτικὴ σημασία τοῦ γεωργικοῦ τομέως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐλληνικῶν προβληματικῶν περιοχῶν, ἀναφέρονται, εἰς ὅτι ἀκολουθεῖ, ὀρισμένα ἐκ τῶν πλέον ἀπτόν ὀργανωτικῶν προβλημάτων τοῦ τομέως, τὰ ὁποῖα παρεμποδίζουν τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ δυναμικοῦ του.

δ) ἡ ὀργάνωσις τοῦ γεωργικοῦ τομέως

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ἡ διασπορά των καὶ ἡ συνήθης ἀδυναμία τῶν παραγωγῶν νὰ σχεδιάσουν τὴν παραγωγὴν των, ἀπαιτοῦν τὴν ὑπαρξίν ευρέος δικτύου τεχνικῆς βοήθειας καὶ ἐνημερώσεως. Τὸ δίκτυον τοῦτο πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ μέσον συντονισμοῦ ὅλης τῆς πυραμίδος τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα. Μέχρι σήμερον, πλὴν τῶν σημαντικῶν ποσοτικῶν καὶ ποιοτικῶν ἐλλείψεων αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται εἰς τὰ στρώματα τῆς πυραμίδος, ὑπάρχει καὶ σημαντικὸν κενὸν εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν συνεργασίαν των. Ἡ ταχεία καὶ συστηματικὴ διοχέτευσις γνώσεων καὶ πληροφοριῶν, μεταξὺ παραγωγῶν καὶ ἀνωτάτων στελεχῶν λήψεως ἀποφάσεων καὶ σχεδιασμοῦ, χωλοῖναι καὶ εἰς τὰς δύο κατευθύνσεις, ἐνῶ ἡ ἀνάγκη δι' ἐν ἐπικουρικὸν ὄργανον μελέτης τῶν ὀργανωτικῶν καὶ οικονομικῶν προβλημάτων τοῦ γεωργικοῦ τομέως καλύπτεται ἐκάστοτε ἐκ τῶν ἐνόντων. Δὲν εἶναι συνεπῶς περιέργον ὅτι ἡ ἀκολουθουμένη ἐπὶ τῆς γεωργίας πολιτικὴ ἐμφανίζει συχνὰ χαρακτηριστικὰ ἀσυνεπείας καὶ ἀσταθείας.

Εἰς τὸ μεταβατικὸν στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἡ ἐλληνικὴ γεωργία, αἱ ἐιδικαὶ γνώσεις ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν ἐκσυγχρονισμοῦ. Αἱ πρόοδοι τῆς τεχνικῆς πρέπει νὰ διαδοθοῦν εἰς πληθυσμὸν ἰδιαίτερως συντηρητικόν, ὃ δὲ σχεδιασμός τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ τόσον τὴν παραγωγὴν τῶν ἀπαιτούμενων εἰδῶν ὅσον καὶ τὴν αὐξήσιν τῶν γεωργικῶν εἰσοδημάτων. Συνεπῶς, ἡ ὑπαρξὶς ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ ἱκανῶν τεχνικῶν συμβούλων διὰ τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν γεωργικὴν τεχνικήν, ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν προόδου, διότι αὐτοὶ οἱ τεχνικοὶ σύμβουλοι ἀποτελοῦν καὶ τοὺς συνδετικούς κρίκους εἰς τὴν μεταφορὰν γνώσεων καὶ πληροφοριῶν. Θὰ ἦτο δυνατόν μάλιστα νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν εἰς τεχνικοὺς συμβούλους

προηγείται τῆς διαθέσεως τῶν οικονομικῶν καὶ ὑλικῶν μέσων διὰ τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ γνώματευσίς τοῦ ἱατροῦ προηγείται τῆς λήψεως φαρμάκων. Ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐπιδίδκεται ἡ ὀργάνωσις τοῦ τομέως ἐπὶ ἐπιχειρηματικῶν καὶ ἀνταγωνιστικῶν βάσεων.

Ἀνεφέρθη εἰς τὰ προηγηθέντα ὅτι πρέπει νὰ θεσπισθοῦν περιφερειακῶς διαφοροποιημένα κίνητρα διὰ τὴν προώθησιν τῆς γεωργικῆς ἀναπτύξεως τῶν προβληματικῶν ζωνῶν. Ἡ ἰδία ἀνάγκη προκύπτει καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν εἰδικευμένου προσωπικοῦ. Πρέπει μάλιστα νὰ τονισθῇ ὅτι τὰ κίνητρα ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ εἶναι τὸσον κοινωνικοοικονομικὰ ὅσον καὶ ἐπαγγελματικά. Συναφῶς, μία ὁμάς μελέτης τοῦ προβλήματος τῆς παρακινήσεως προσωπικοῦ πρὸς συμμετοχὴν εἰς προγράμματα ἀναπτύξεως προβληματικῶν περιοχῶν, συγκληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ΟΗΕ εἰς Λευκωσίαν τὸ 1973, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πολλὰ εἶδη κινήτρων πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς ἀναλόγους περιπτώσεις, ὅπως ἡδύμεναι ἀποδοχαί, ἄδειαι μεγαλύτερας διαρκείας, ἐξασφάλισις συγχῶν ἐπιστημονικῶν ἐπαφῶν μετ' ὑπηρεσιακοῦς παράγοντας καὶ στελέχη ἐρευνητικῶν κέντρων πρὸς προσωπικὴν ἀνταλλαγὴν γνώσεων καὶ πληροφοριῶν, εὐρύτεραι τῶν συνήθων ἀρμοδιότητες καὶ εὐχέρεια εἰς μετακινήσεις, διακριτικὴ μεταχείρισις εἰς τὰς προαγωγάς, ἐξασφάλισις ὑποτροφιῶν, κτλ. Πάντα δὲ ταῦτα διότι εἰς ἀντίθετον περίπτωσιν τὸσον ἡ ἀριθμητικὴ ὅσον καὶ ἡ ποιοτικὴ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν θὰ εἶναι ἀνεπαρκής, με συνέπειαν τὴν καθυστέρησιν ἢ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προγραμμάτων.

Ἀφοῦ ἐξασφαλισθῇ ἡ συμβολὴ προσωπικοῦ εἰδικευμένου εἰς τὰ τεχνικά καὶ ὀργανωτικά θέματα τῆς γεωργίας, ἀπομένει ἡ διεύρυνσις τοῦ οικονομικοῦ δυναμικοῦ τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων διὰ τῆς συνεργασίας τῶν παραγωγῶν. Λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους τῶν ἐλληνικῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, εἶναι βέβαιον ὅτι σημαντικαὶ οικονομίαι εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν δι' ὀριζοντίας καὶ κατακορύφου ὁλοκληρώσεώς των. Ἡ διαπραγματευτικὴ ἰσχὺς τῶν ἀγροτῶν θὰ αὐξηθῇ διὰ τῆς συνεργασίας των, ἐνῶ οἱ ἴδιοι διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐπεξεργασίας καὶ ἐμπορίας τῶν προϊόντων των θὰ δυνηθοῦν νὰ βελτιώσουν σημαντικῶς τὰ οικονομικὰ των ἀποτελέσματα.

Ὁ τρόπος ἀντιμετώπισεως τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν θεμάτων των μέχρι τοῦδε, εἰς ὀλίγας μόνον περιπτώσεις ἔχει προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐλκύσει τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἀγροτῶν. Ὅμως, ὁ ἀνεπτυγμένος συνεργατισμὸς δύναται νὰ συμβάλῃ θετικῶς καὶ πολυπλευρῶς εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀναπτυξιακῶν στόχων. Πλὴν τῆς ἀμέσου συμβολῆς του εἰς τὴν αὐξησιν τῶν ἀπαρδέκτως χαμηλῶν γεωργικῶν εἰσοδημάτων, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ συμβάλῃ ἐμμέσως καὶ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν γενικωτέραν ἀναπτυξιακὴν προσπάθειαν. Τὸ ὁμαδικὸν πνεῦμα εἰς τὴν βάσιν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα διὰ νὰ τελεσφορήσουν αἱ προσπάθειαι τῶν τεχνικῶν συμβούλων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν συλλογικῆς γνώμης καὶ τελικῶς συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐπιχειρουμένας μεταβολάς καὶ διὰ τὴν ἀνάληψιν πρωτοβουλιῶν με εὐρύτερους κοινωνικοοικονομικοὺς στόχους. Ἐὰν τὰ μεμονωμένα ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἔχουν κοινὰ συμφέροντα, δὲν ἐνστερνισθοῦν τὴν ἰδέαν καὶ δὲν συμμετάσχουν εἰς τὴν ὑλοποίησιν τῶν προγραμμάτων ἀναπτύξεως, οἱ αἰδηποτε προσπάθειαι εἰς ἄλλα ἐπίπεδα οὐδὲν ἀποτέλεσμα θὰ ἀποφέρουν.

ε) σύνοψις καὶ συμπεράσματα

Ἐὰν ὁ συντονισμὸς τῆς τομεακῆς καὶ τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως δὲν εἶναι εἰσέτι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ πρακτικοὺς λόγους, ἀντιθέτως εἶναι δυνατόν νὰ αὐξηθῇ ἡ ἀποτελεσματικότης τῶν κινήτρων περιφερειακῆς ἀναπτύξεως διὰ περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως τῶν κινήτρων γεωργικῆς ἀναπτύξεως καὶ διὰ βελτιώσεως τῶν κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμόν. Γενικῶς, εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι διὰ τὴν ἐπίτευξιν ὀρθολογικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἀνάγκη νὰ ταχάνουν τῆς αὐτῆς μεταχειρίσεως, ὡς πρὸς τὰ κίνητρα, ὅλοι οἱ τομεῖς τῶν ὑποστηριζομένων ζωνῶν ἢ διαμερισμάτων. Ἄλλως θὰ ἐπικρατῇ τὸ στοιχεῖον τῆς τεχνητῆς προώθησεως ἀκαταλλήλων πιθανῶς τομέων.

Ἡ γεωργία εἶναι, καὶ μᾶλλον ἐνδείκνυται νὰ παραμείνῃ, βασικὸς τομεὺς δραστηριότητος ὀρισμένων περιοχῶν. Διὰ νὰ δυνηθῇ ὁμως νὰ συμβάλῃ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν, πρέπει παραλλήλως πρὸς τὴν διαφοροποίησιν τῶν κινήτρων νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ ὀργανωτικά της προβλήματα. Τὰ κοινωνικὰ ὀφέλη τὰ ὁποῖα οὕτω θὰ προκύβουν ὑπερκαλύπτουν τὸ ἀναγκαῖον κοινωνικὸν κόστος.